

OORKONDEN EN MEDEDEELINGEN

Een voorgenomen inlijving van de abdij Eversham bij het kapittel te Ieper.

1610.

Het kathedraal-kapittel dat te Ieper in 1560 werd opgericht, was van een zeer bijzondere samenstelling : van de twee en dertig prebenden waren er twaalf gedoteerd uit de inkomsten van het voormalig Sint-Maartenssticht aldaar ; tien prebenden waren genomen uit het kathedraal-kapittel van het verwoeste Terenburg ; de laatste tien waren verlegd uit de collegiaal-kerk Sinte-Walburga te Veurne. Behalve de algemeene kapittelvergaderingen, waarop alle kanunniken verschenen, werden nog afzonderlijke bijeenkomsten gehouden voor de prebendarissen der drie verschillende klassen, die geheeten werden : *Membrum Martinianum*, *Teruanense* en *Furnense* (1).

Minder bekend is het dat enkele jaren later, in 1609, er ernstig spraak van was deze reeds bonte samenstelling van het kapittel nog te verhoogen door het bijvoegen van een vierde lid, het « *Membrum Evershamense* », waarvan de eerste titularissen zouden zijn de gesecculariseerde kloosterlingen van Eversham, en waarvan de prebenden zouden gedoteerd worden uit de goederen der abdij. Het *Chronicon Monasterii Evershamensis* (2) maakt van dit opzet geen vermelding ; wat des te meer verwonderlijk schijnt daar de schrijver dezer kronijk, Geerard de Meestere, in 1611, te Eversham het kloosterkleed ontving en zeer zeker als novice iets zal vernomen hebben over de episode die zoo pas was afgespeeld. De Meester was met deze geschiedenis heel goed bekend ; ze staat in zijn

---

1) A. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana*, VI, bl. 333.

2) Brugge, Société d'Emulation. 1852.

handschrift aangestipt. Dat ze in het Chronicon niet werd opgenomen is enkel te wijten aan Van de Putte en Carton, die het handschrift voor het opstellen van het Chronicon hebben geëxcepteerd. Deze schrijvers lieten het geval onvermeld heel waarschijnlijk omdat ze reeds den tekst die erop slaat hadden gepubliceerd in de *Historia Episcopatus Iprensis* (1), die insgelijks uit hetzelfde handschrift van Geerard de Meestere is getrokken. Dààr staat, bij het jaar 1609 aangestipt, dat het plan tot seculariseering der abdij uitging van den toenmaligen bisschop van Ieper, Karel Maes; maar dat het werd verijdeld door de bemoeiingen van den proost en van het magistraat der Kasselrij Veurne (2). De Meestere verwijst naar geene oorkonden. Als kloosterling van Eversham zal hij vanzelfsprekend voor het heele geval de versie verkiezen die zijn abdij in het meest gunstige daglicht stelt. Geen schijn ervan dat de conventualen met het plan instemden: waar kloosterlingen op secularisatie aansturen mag men doorgaans een verval van regeltucht vermoeden. Hierom wordt de proost als een tegenstaander der voorgenomen fusie voorgesteld. Al het hatelijke van den maatregel moet terugvallen op den bisschop. Waar is het dat toentertijd de bisschoppen erop uit waren hun mensa en kapittel te doteeren door secularisatie en commenden; dat bisschop Maes zoiets voorgenomen had ten overstaan van Eversham kon gemakkelijk geloofd worden, zelfs wanneer het niet waar was: secularisaties waren toentertijd aan de mode.

Een meer omstandige uiteenzetting van ons geval vinden we in de *Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht* van Pauwel Heinderycx (3). Volgens deze schrijver zou de bisschop reeds in 1608 begonnen zijn met het secularisatieplan, dat echter verijdeld werd door den proost en de Kasselrij. Maar de zaken namen weldra een andere wending. Met ingang van 1609 zou bisschop Maes proost en conventualen op zijne hand hebben gekregen door een heele reeks schitterende beloften. Eerst zou hij de kandidatuur van den proost steunen voor den open-

1) Brugge, Société d'Emulation. 1851.

2) « Episcopus cogitabat Eversamenses mutare in canonicos non regulares et admittere in unum corpus suae cathedralis ecclesiae; at impedita ejus voluntas opera praepositi et solertia magistratus Furnensis apud Principes ». *Ibid.*, bl. 143.

3) Uitgave van E. Ronse, (1854), IV, 44-46.

staanden bisschopsstoel te Roermond. Bij Heinderycx is het nog iets meer dan een simpele aanbeveling voor den mijter : « hy boodt aen den abt..., voor hem vanden coninck den bisschopssetel van Ruremonde (die alsdan onbeset was), te doen verkrygen ». Daar de inkomsten van bisdom voor een groot deel door de Staten in beslag genomen waren, zou bisschop Maes ervoor zorgen dat de proost zou blijven genieten van een flink pensioen genomen uit de inkomsten der abdij. De kloosterlingen zouden allen opgenomen worden in het kathedraal kapittel te Ieper of in andere collegiaalkerken van het bisdom. Dat er van het plan niets in huis kwam, is, volgens Heinderycx te verdanken aan de bemoeiingen van de Kasselrij bij het Hof, en nog meest aan het feit dat bisschop Maes met einde 1609 bevorderd werd tot den Stoel van Gent.

Heinderycx verwijst insgelijks naar geen bronnen. Zijne uiteenzetting verschilt lichtelijk van deze van de Meestere : de rol der abdij is minder schitterend. Men kan zich afvragen wie van beide, Heinderycx of de Meestere, het dichtst de waarheid benadert.

*
* * *

We bezitten gelukkig een document, dat hierna wordt afgedrukt, en dat ons meer betrouwbare inlichtingen verstrekt. Het is gedateerd van 3 April 1609, en laat ons zien dat de seculariseering toen in 't vooruitzicht lag, door den proost en zijn monniken wel verlangd was of ten minste aanvaard. Het stuk draagt de eigenhandige onderteekening van al de Evershamenses en droeg oorspronkelijk twee opgeplakte zegels die waarschijnlijk werden afgerukt toen van het voorgenomen plan uiteindelijk werd afgezien en het ambtelijk stuk waardeeloos werd gemaakt (1).

Naar uitwijzen van deze akte zouden alle Evershamenses lid worden van het kathedraal-kapittel, waarin ze, naar het

---

1) Het oorspronkelijk document in het Archief van het bisdom Brugge draagt de eigenhandige onderteekening van de conventualen tusschen de plaats der afgerukte zegels. Een afschrift van het stuk is in het Archief van het Groot Seminarie te Brugge, met op de kant der namen de volgende aanduidingen :

Locus sigilli sub signo Sancti Petri [tantum]

Item Locus [alterius] sigilli sub signo SS. Petri et Vedasti [simul]

[Et utrumque sigillum in forma ovali.]

De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn een later bijschrift.

voorbeeld der reeds bestaande afdeelingen, een eigen Membrum zouden vormen, met afzonderlijke bijeenkomsten naast de gezamenlijke kapittelvergaderingen. De prebenden zouden gedoteerd worden uit de abdijbezittingen. De proost zou een dubbele prebende krijgen en bovendien voor het leven het gebruik van de Refuge of Toevluchtshuis te Ieper, waarin destijds de communauteit was ondergebracht. Uit reden van zijn hoogen ouderdom en van zijn ziekelijkheid zou de proost van alle koordiensten ontslagen blijven, ook van de kapittelbijeenkomsten (1).

Het staat dus wel vast dat op zeker oogenblik, nl. bij het opstellen der akte van 3 April 1609, alle conventualen van Eversham, ook de proost, met de voorgenomen secularisatie akkoord gingen. Dus is G. de Meestere onjuist waar hij beweert dat het plan niet doorging dank zij o. m. de bemoeiingen van den proost (2). Heinderycx in zijn meer uitgebreid relaas is, meenen wij, nog veel minder juist, en de pikante détails, zooals deze van de proost die zijn abdij verkoopt voor een mijter en een royaal pensioen, zijn zeker niets anders dan legendes.

Vooreerst kan men zich moeilijk voorstellen dat de prelaat, die hoog bejaard was en ziekelijk (3), en dat in zulke maat dat hij om deze redenen de volledige ontslag van den koordienst meent te mogen aanvragen, nog gretig zal uitge-

1) Ietwat verwonderlijk luidt de clause dat de geseculariseerde kloosterlingen niet langer het kloosterkleed zouden dragen maar het gewoon priesterkleed. In zijn *Chronicon Evershamense* noteert de Meestere (ad annum 1608) dat bisschop Maes de kanunniken van Eversam, Loo en Voormezele ertoe wilde dwingen het wit habit te hernemen dat bij de Geuzenberoerten in onbruik was geraakt. In 1597 had de bisschop van Brugge een gelijkaardige moeilijkheid met de Reguliere kanunniken van den Eekhoutte (*Acta Episc. Brug. V, 27*). Vreesden de kloosterlingen wellicht dat, niettegenstaande hun secularisatie, de kanunniken van het Membrum Evershamense in het Iepersch kapittel witte kanunniken zouden zijn, zooals de Norbertijn van Sint Niklaas te Veurne in het seculier kapittel van S. Walburga aldaar?

2) « *impedita ejus (Episcopi) voluntas opera D. praepositi* ».

3) Volgens het *Chronicon* was de proost Jaak Vander Beke in 1611 reeds de zeventig jaar voorbij; in 1611 denkt men eraan een Coadjutor te kiezen « *in sublevamen D. praepositi semper podagrantis* »; toen hij in 1613 overleed, wordt hij vermeld als « *podagricus et octogenarius* ».

zien hebben naar een bisdom. En nog wel naar een bisdom dat, omreden der aangrenzende Staten, juist geen sinecuur was. Voor bisschop Maes moest de inlijving der abdij het middel zijn om zijn kathedraal-kapittel uit te breiden : hoe hij dit plan zou kunnen verwezenlijken eens dat hij uit de verminderde inkomsten van het sticht vooruit en vooral het « royaal » pensioen voor den ontslagnemenden proost moest afhouden, is weerom een soort raadsel ; want in ons document worden deze inkomsten juist toereikend geschat voor de nieuwe kanunnik-prebenden en het onderhoud van enkele kapelannen. En hoe kon bisschop Maes over den stoel van Roermond beschikken ? Wel werden bij eventueële vacaturen de bisschoppen der kerkprovincie geraadpleegd, maar hun rol beperkte zich tot het aanduiden van drie kandidaten die hun het best geschikt schenen. Hoofdzaak blijft echter dat de stoel van Roermond destijds niet vacant was, maar sedert 1596 bezet door Hendrik van Cuyck die eerst den 7 Oktober 1609 overleed. Nu was in Oktober 1609 het plan der seculariseering onzer Evershamenses reeds sedert enkele maanden bepaald opgegeven ; want den 6 Oktober, daags vóór het afsterven van bisschop van Cuyck, werd te Eversham de eerste steen gelegd van de nieuwe kloostergebouwen (1).

Heinderycx zegt nog dat de tegenstand van het Veurensch Magistraat weinig zou hebben gebaat indien bisschop Maes te Ieper ware gebleven : maar in 1609 ging deze prelaat over naar Gent en « daer mede (heeft hij zich) gerust gehouden » (2). Bisschop Maes kan maar heel op het laatst van 1609 naar den stoel van Gent zijn overgegaan ; hij is zeker nog bisschop van Ieper wanneer de Synode wordt gehouden den 4 November 1609 (3). Toen was men reeds sedert een maand aan 't bouwen van 't nieuw klooster te Eversham : de eerste steen werd geleid den 6 October ; wat klaar bewijst dat reeds sedert eenigen tijd men van de secularisatie had afgezien.

---

1) *Chronicon*, bl. 41.

2) *Jaerboecken...*, bl. 46.

3) Zijn voorganger te Gent, Petrus Damant, sterft den 14 September 1609. Bisschop Maes was zeker nog bisschop van Ieper toen hij aldaar de Synode voorzat, den 4 November 1609. Geerard de Meester stelt zijn benoeming tot den stoel van Gent nog in 1609, na de Synode; DE CASTILLION, *Sacra Belgii Chronologia*. Gent, 1719 (bl. 511) stelt ze in 1610. Het was eerst den 5 November 1610 dat bisschop Maes bezit nam van zijn nieuwe stoel.

Als besluit : het staat vast dat met begin 1609 de opheffing der abdij Eversham en de inlijving van de conventualen in het kapittel te Ieper ernstig in overweging werd genomen, en dit met de volle instemming van al de kloosterlingen, ook van de proost. Dat de proost aanvankelijk tegen deze verandering stond gekant, maar naderhand van gevoelen veranderde en zijn abdij verkocht voor een bisschopsmijter, is niet aan te nemen. Heinderycx die voor deze laatste bijzonderheid aansprakelijk is, blijkt al niet meer betrouwbaar waar hij het in stand blijven der abdij meent te mogen verdanken aan het verhuizen van bisschop Maes van Ieper naar Gent : bisschop Maes was nog te Ieper wanneer men van het plan voor goed afzag en de hand sloeg aan de herstelling der verwoeste abdijgebouwen. En daar bisschop Maes de aanhechting van Eversham bij zijn kapittel voorstond en daar anderzijds de voorwaarden door de conventualen gestipuleerd in de akte van 3 April 1609 niets onaannemelijks bevatten, wordt het waarschijnlijk dat het opzet werd vrijdeld door de bemoeiingen van het Veurensch Magistraat bij het landsbestuur. M. ENGLISH.

3 April 1609. — Overeenkomst tusschen de abdij van Eversham en den bisschop van Ieper, betreffende de seculariseering van gemelde abdij.

Nos Jacobus vander Beke, Abbas sive Prepositus, Ludovicus Ryfflart, Petrus Colve. Maximilianus Mattaert, Joannes Welsenens, Georgius de Carpentier, Franciscus Grenu, Jacobus Wittebroodt, Petrus Temmerman, Canonici regulares ecclesie SS. Petri et Vedasti monasterii d'Eversan diecesis Iprensis, Petrum Quicke confratrem nostrum, absentem studiorum causa, de cuius voluntate certi sumus, comprehendentes ; omnibus et singulis presentes litteras visuris et audituris salutem in Christo Jesu domino nostro sempiternam. Notum facimus tenore presentium quod cum Reverendissimus in Christo Pater ac Dominus, D^s Carolus Episcopus Iprensis ex causa visitationis nuperrime facte nobis proposuerit, quod post diligentem discussionem super statum nostri monasterij, hactenus non potuerit invenire medium, quo possit redintegrari et in pristinum suum splendorem restitui, tum ob ruinam tam fabricae ecclesie quam omnium edificiorum eiusdem monasterij, tum quod nobis deesset pecunia que sufficiens fuerit reparationi

eiusdem fabrice et edificiorum ; et preterea consultum non fore in eodem loco restaurari monasterium ob locum nimis humidum qui multum obfuerit recte constitutioni corporum nostrorum ; quibus accedat quod tanto tempore ob diuturna bella dissueti strictiori vite secundum regulam nostram vix sperandum fuerit nisi singulari et speciali cooperante divina gratia nos subituros strictiorem disciplinam ; et quod non parvum momentum habet vix impresentiarum reperiri posse qui ordini nostro se subjicere velint ; et eapropter nos bene facturos si serio de mutatione status tandem cogitaremus, et an non consultum foret nos aggregari Reverendis admodum Dominis decano et canonicis cathedralis ecclesie Iprensis, ad maiorem decorem domus Dei, presertim cum ibi desit sufficiens canonicorum numerus, prout status eiusdem cathedralis ecclesie exigit, extincto quidem nostro monasterio at cum bonis translato ad eandem cathedralem omnium foundationum onere per nos et capellanos eligendos obeundo. Hinc est quod nos, prepositus et canonici regulares supra nominati, matura deliberatione desuper habita et omnibus que in utramque partem facerent bene perpensis, resolverimus et resolverimus tenore presentium unanimi et concordi omnium et singulorum sententia nobis et cuilibet nostrum maxime placere mutationem status et ordinis nostri, presupponentes hoc fore ad maiorem honorem Dei, ut deinde posse incrementum accedere Reipublice Christiane, et signanter eidem cathedrali matri nostre ecclesie, quatenus id fieri queat cum beneplacito Serenissimorum Archiducum et Principum nostrorum, eisque placuerit hac super re prosequi et impetrare Sacrosancte Sedis apostolice assensum ; et ea sub conditionibus quod :

Ego prepositus vita comite retinebo titulum et dignitatem prepositure et utar in omnibus actibus publicis, in quibus aderunt ceteri abbates et prepositi diocesis Iprensis, pedo pastoralis aliisque dignitatis insignibus, et habebō in choro cathedralis eiusdem sedile seu stallum conveniens dignitati mee, quem chorum frequentare non tenebo adversa laborans valetudine, vel potius omnino a predicto choro excusabor ob ingravescentem meam etatem et continuos morbos ;

Secundo habebō duplicem prependam et, eius gratia, primam vocem in congregatione membri nostri particularis, nec tamen ad capitulum generale eiusdem cathedralis venire tenebor.

Nos vero canonici regulares predicti tenebimur frequentare chorum et capitulum generale, prout ceteri canonici antecessores nostri, nobisque dabitur locus prout novellos canonicos decet ; et in eam finem decernentur distributiones competentes.

Quoad prebendam, illa erit tanta cuique nostrum quanta licebit per proventus annuos nostri monasterij equali distributione singulis facienda, absque ullo omnino onere, nisi proveniente ex ipsissimis bonis nostris.

Item desumetur aliqua portio institutioni et alimentationi duorum Capellanorum, sub conditione addendi tertium, quatenus ferant facultates. Et quando contigerit me prepositum vel unum ex nobis canonicis migrare ex hac vita, tunc habebit Reverendissimus Dominus Episcopus unam prebendam, et ratione eiusdem habebit primam supra me prepositum vocem in congregatione membri nostri, et dissidentibus seu equipollentibus inter se vocibus, Reverendissimi iteratum suffragium controversia dirimet.

Obtinebitur in finem supra dictum et ad effectum sequentium a sua Sanctitate dispensatio seu relaxatio a statu religioso seu regulari, et consequenter a voto paupertatis, ita quidem ut habeamus liberam bonorum administrationem, non tantum inter vivos sed etiam per testamenti factionem.

Item dispensabimur ab habitu regulari ad vitandam dissimilitudinem et difformitatem vestium, ne, ut aliquando usu venit, ex differenti cultu emergat offencilulum.

Item percipiemus fructus prebendarum absque ullo anno stadij, quod aliunde nobis non suppetat vivendi medium.

Item prebende et canonicatus erunt eligibiles, prout sunt Morinensium, salvo quod prima prebenda que ceciderit erit Domini Reverendissimi.

Ceterum nullus eligetur nisi qui fuerit in theologia vel utroque jure doctor, vel licentiatu admittus in Universitate Duacensi vel Lovaniensi, preferendo eos qui sunt huius diocesis extraneis, quatenus aliqui sese offerant saltem intra tempus trium hebdomadarum.

Item qui inter nos et successores nostros fuerint graduati prout supra, erunt capaces dignitatum ecclesie cathedralis.

Qui nostrum voluerit adhuc studere sive ut adipiscat gradum in predictis Facultatibus vel alias, percipiet plenarie fructus grossos quos vocant.

Item quando contigerit e vita decedere, me prepositum, una prebendarum mearum vel utraque quatenus unus premortuus fuerit, ut predictum est, cedet ad augmentum ceterarum membri nostri.

Sicut etiam si tenuiores fuerint prebende nostre, augeri poterunt ex preorientium prebendis vel prebenda, reductione facta saltem ad sex numero, respectu habito ad proportionem prebendarum membri Martiniani in illum eventum.

Quantum ad domum refugii nostri sitam in oppido Iprensi,

in illa commorabor ego prepositus tantisper cum vixero, et fruar omnibus mobilibus et utensilibus simul cum horto. Que quidem domus tum debet converti in usum et habitationem omnium nostrum.

Ceterum quoad pecuniam cuiuscumque monete illa fuerit, dividetur in duas partes equales, una mihi preposito, altera vero dividenda equis portionibus inter nos canonicos, ut habeamus facultatem comparandi nobis necessaria ad sustentandam familiam.

Sed ego prepositus, in fide boni viri, promitto quod omnia bona fide conservabo que conservari poterant et usa non consumerentur, tam in pecunia quam in supellectile rebus mobilibus et moventibus, ut post mortem meam dividantur, et inde conflata pecunia in augmentum prebendarum predictarum cedat, reservans dumtaxat mihi potestatem testandi de vestibus, aliisque corpus meum concernentibus, necnon de futuris proventibus.

Si quando contingat divendi succrescentes seu altas arbores, sicut etiam lapides destructi monasterij, pretium eorum debet converti in augmentum predictarum prebendarum.

Preterea dignabitur sua Reverendissima Paternitas nostro nomine Principibus nostris supplicare, ut immunes simus ab hospitacione militum et a solutione onerum que penduntur in oppido Iprensi a laicis pro vino, cerevisia et alijs rebus quas vocant assisias, tametsi de iure ecclesiastici a similibus vectigalibus immunes sint, sed id petimus ne cogamur postea eius ergo lites exercere.

Si qua preterea sint in bulla dispensationis dominorum Martinianorum, que hic enarrata non sunt, placebit Domino Reverendissimo et ea nobis impetrare, addita signanter clausula: non obstantibus quibuscumque bullis, constitutionibus et privilegijs in contrarium facientibus, quorum tenor pro expresso habeatur.

Item ponantur cetera clausule poni consuete.

Item curetur ut Sua Sanctitas ista concedat: ex certa scientia, ex motu proprio et ex plenitudine potestatis.

Item que in prosecutione predictorum et aliorum quorumcumque facienda sunt, relinquimus fidei et discretioni Domini Reverendissimi.

Actum die tertia Aprilis XV° nono.

Jacobus vander Beke, prepositus d'Eversham, Ludovicus Ryfflaert, senior; Petrus Colve, M. Mattart, Joannes Welsenens, Georgius de Carpentier, Franciscus Grenu, Jacobus Winnebroodt, Petrus Temmerman.

Brugge, *Bisschoppelyk Paleis*; Archief van het Bisdom.